

ISSAI 1

Ali Audit Qurumlarının Beynəlxalq Standartları (ISSAI), Ali Audit Qurumlarının Beynəlxalq Təşkilatı (INTOSAI) tərəfindən dərc edilmişdir.
Daha ətraflı məlumat üçün www.issai.org saytına daxil olun.



LİMA BƏYANNAMƏSİ

INTOSAI PEŞƏKAR STANDARTLAR KOMİTƏSİ

PEŞƏKAR STANDARTLAR KOMİTƏSİ KATİBLİYİ

RİGSREVISIONEN • STORE KENGENSGADE 45 • P.O. Box 9009 • 1022 KOPENHAGEN K • DANİMARKA

Tel.:+45 3392 8400 • Faks:+45 3311 0415 • E-mail: İNFO@rigsrevisionen.dk

INTOSAI



INTOSAI Baş Katibliyi - RECHNUNGSHOF

(Avstriya Auditəməhkəməsi)

DAMPFSCHIFFSTRASSE 2

A-1033 Vyana

Avstriya

Tel: ++43 (1) 711 71

Faks: ++43 (1) 718 09 69

intosai@rechnungshof.gv.at

[internet səhifəsi: http://www.intosai.org](http://www.intosai.org)

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	4
Giriş.....	5
I Ümumi müddəlar.....	6
II Müstəqillik.....	7
III Parlament, hökumət və inzibati rəhbərlik ilə münasibətlər.....	8
IV Ali Audit Qurumunun hüquqları	9
V Audit metodları, audit heyəti, beynəlxalq təcrübə mübadiləsi.....	10
VI Hesabat.....	11
VII Ali Audit Qurumunun audit səlahiyyətləri.....	12

Ön söz

20 ildən çox bundan əvvəl, 1977-ci ilin oktyabr ayında, Lima şəhərində (Peru) INTOSAI-ın IX Konqresində Auditin Rəhbər Prinsiplərinin Lima Bəyannaməsi nümayəndələr tərəfindən sürəkli alqışlarla qəbul edilərkən, tam əminliklə olmasa da onun dünya miqyasında müvəffəqiyyətinə böyük ümidlər var idi.

Böyük ümidlərin arxada qaldığı və hər bir ölkə baxımından dövlət auditinin inkişafına həlledici təsir göstərdiyi o dövrdə Lima Bəyannaməsi ilə böyük təcrübə əldə etdik. Hansı regionda yerləşməsindən, hansı inkişaf səviyyəsinə malik olmasından, dövlət sistemində necə inteqrasiya etməsindən və ya necə təşkil edilməsindən asılı olmayaraq INTOSAI-də birləşən hər bir Ali Audit Qurumu üçün Lima Bəyannaməsi eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir.

Bəyannamənin uğuru qeyd edilənlərlə yanaşı, onun dövlət auditinə aid məqsəd və məsələlərin müfəssəl siyahısını əhatə etməsi, eyni zamanda nəzərə çarpacaq əhəmiyyətli və yığcam olması, diqqəti əsas elementlərdən yayındırmayan aydın dili onu istifadədə asan etməsidir.

Lima Bəyannaməsinin başlıca məqsədi müstəqil dövlət auditini üçün çağırışdır. Belə tələblə yaşamayan Ali Audit Qurumu bu standartlara uyğun gəlmir. Bu təəccüblü deyil, belə ki, Ali Audit Qurumunun müstəqilliyi INTOSAI birliyində tez-tez təkrarən müzakirəyə çıxarılan mövzu olaraq qalmaqdadır. Lakin, Ali Audit Qurumu sadəcə müstəqillik əldə etməklə Lima Bəyannaməsinin məqsədinə çatmış olmur; bu müstəqillik, həmçinin qanunvericiliklə möhkəmlənməlidir. Bunun üçün isə yaxşı fəaliyyət göstərən qanuni müdafiə qurumlarının olması zəruridir və onlar yalnız demokratiyaya əsaslanan qanunlarda tapılır.

Qanunun aliliyi və demokratiya qaydaları göstərilən səbəblərdən hökumət auditinin əsl müstəqilliyi üçün əsas özlü və sütundur və Lima Bəyannaməsi onlar üzərində formalaşdırılıb. Bəyannamədə əks olunan rəhbər prinsiplər zamana sığmır və onların əsas dəyəri qəbul olunduqdan sonrakı illərdə də qorunmasındadır. Bəyannamənin yenidən çap olunması qərarı keyfiyyət və onların müəlliflərinin uzaqgörənlik ruhuna bir sübutdur.

Biz Hökumət Auditini üzrə Beynəlxalq Jurnalda hökumət auditini üçün Maqna Karta (Məramların Böyük Xartiyası) kimi çıxış edən yenidən redaktə edilmiş Lima Bəyannaməsinin fundamental sənəd əhəmiyyətini dərk edərək çap edilməsi üçün səylərinə görə minnətdarlığımızı bildiririk. Biz indi bilirik ki, Lima Bəyannaməsi gələcəkdə də yayılmaqda davam edəcəkdir. Bu yüksək ideallarla yaşamaq bizim hamımız üçün davamlı vəzifə olaraq qalmaqdadır.

Vyana, 1998-ci ilin payızı,
Dr. Franz Fielder,
INTOSAI-nin baş katibi

AUDİTİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİNİN LİMA BƏYANNAMƏSİ

Giriş

Ali Audit Qurumlarının Beynəlxalq Təşkilatının (INTOSAI) IX Konqresi Lima şəhərindəki görüşündə:

- dövlət vəsaitlərinin düzgün və effektiv istifadəsi, dövlət maliyyəsinin müvafiq qaydada idarə edilməsi və səlahiyyətli orqanların bu sahədəki qərarlarının effektivliyi üçün ən vacib ilkin şərtlərdən biri olduğunu nəzərə alaraq;
- bu məqsədə çatmaq üçün hər bir ölkədə müstəqilliyi qanunla təmin edilən Ali Audit Qurumunun mövcud olması zərurətini nəzərə alaraq;
- dövlət fəaliyyətinin sosial və iqtisadi sahələrə doğru genişlənməsi və beləliklə, ənənəvi maliyyə çərçivəsinin məhdudiyətlərindən kənarında fəaliyyət göstərməsi baxımından belə qurumların daha da zəruri olmasını nəzərə alaraq;
- Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məqsədlərinə riayət etməklə dövlətin stabilliyi və inkişafı üçün dövlət vəsaitlərindən düzgün və səmərəli istifadə edilməsi, şəffaf maliyyə idarəetməsinin inkişafı, inzibati fəaliyyətin düzgün təşkili, obyektiv hesabatlar dərc etməklə dövlət orqanları və geniş ictimaiyyətin məlumatlandırılmasının auditin xüsusi məqsədləri kimi çox vacib olmasını nəzərə alaraq;
- INTOSAI-nin əvvəlki konqreslərində, plenar iclaslarında qəbul edilmiş qətnamələrin bütün üzv ölkələr tərəfindən yayılmasına razılıq verilməsini nəzərə alaraq

QƏRARA ALIR:

“Auditin Rəhbər Prinsiplərinin Lima Bəyannaməsi” başlıqlı sənəd nəşr edilsin və yayılsın.

I. Ümumi müddəalar

Maddə 1. Auditin məqsədi

Audit konsepsiyası və onun təşkili dövlət maliyyə idarəçiliyi ilə birbaşa əlaqədardır, çünki dövlət vəsaitlərinin idarə edilməsi inama əsaslanır. Audit öz-özlüyündə məqsəd deyildir, tənzimləyici sistemin tərkib elementi olub onun məqsədi

qabaqcadan maliyyə idarəçiliyinin qanunilik, səmərəlilik, nəticəlilik və qənaətlilik prinsiplərinin pozulmasını və qəbul edilmiş standartlardan kənarlaşmaları aşkar edərək fərdi hallarda təshihedici tədbirlərin həyata keçirilməsini, müvafiq işçilərin öz məsuliyyətini dərk etməsini, qanun pozuntularının aradan qaldırılmasını və ən azı məhdudlaşdırılmasını təmin etməkdir.

Madde 2. İlk (pre) və sonrakı (post) audit

1. İlk audit faktların müəyyən edilməsindən əvvəl inzibati və ya maliyyə fəaliyyətinin yoxlanılmasını nəzərdə tutur. Sonrakı audit isə müəyyən faktdan sonra həyata keçirilir.
2. Səmərəli ilk audit dövlət vəsaitlərinin effektiv idarə olunması üçün dövlətin üzərinə qoyulmuş zəruri vəzifədir. Bu, Ali Audit Qurumu və ya başqa audit təşkilatları tərəfindən həyata keçirilə bilər.
3. Ali Audit Qurumu tərəfindən həyata keçirilən ilk audit, pozuntular baş verməzdən öncə onların qarşısının alınması mümkünlüyü baxımından üstünlüyə malik olsa da, iş yükünün hədsiz dərəcədə artması və ictimai qanunlar qarşısında məsuliyyətin silinməsi kimi çatışmazlıqlara malikdir. Ali Audit Qurumu tərəfindən həyata keçirilən sonrakı audit onların hesabatlılıq məsuliyyətini artırır. Bu, dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsi kimi həyata keçirilməklə, pozuntuların təkrarlanmasının qarşısını ala bilər.
4. Ali Audit Qurumu tərəfindən ilk auditin keçirilməsi hər bir ölkənin hüquqi şəraiti və şərtləri, o cümlədən tələbləri əsasında müəyyən edilir. Sonrakı audit isə ilk auditin keçirilib-keçirilməməsindən asılı olmayaraq Ali Audit Qurumunun mütləq vəzifəsidir.

Madde 3. Daxili və kənar audit

1. Daxili audit xidmətləri hökumətin ayrı-ayrı qurumları və təşkilatlarının tərkibində yaradılırlar, lakin kənar audit xidmətləri yoxlanılan qurumların təşkilati strukturunun bir hissəsi deyildir. Ali Audit Qurumu kənar audit xidmətidir.
2. Daxili nəzarət xidmətinin, tərkibində yaradıldığı təşkilatın Rəhbərinə tabe olması zəruridir. Buna baxmayaraq o, müvafiq təşkilati struktur daxilində mümkün qədər funksional və təşkilati cəhətdən müstəqil olmalıdır.
3. Ali Audit Qurumu kənar audit xidməti olaraq daxili audit xidmətinin effektivliyini yoxlamalıdır. Əgər daxili audit xidmətinin effektiv olması müəyyən edilərsə, o zaman Ali Audit Qurumunun tam həcmli audit keçirmək səlahiyyətlərinə

xələl vurmamaq şərtilə, vəzifələrin məqsədə müvafiq şəkildə bölüşdürülməsi və ya müəyyənləşdirilməsi və Ali Audit Qurumu ilə daxili audit xidməti arasında əməkdaşlığın təmin edilməsi istiqamətlərində səylər göstərilə bilər.

Maddə 4. Qanunilik auditi, düzgünlük auditi və səmərəlilik auditi

1. Ali Audit Qurumunun ənənəvi vəzifəsi maliyyə idarəçiliyinin və mühasibat hesabatlarının qanuniliyinin və düzgünlüyünün yoxlanılmasıdır.
2. Xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bu növ auditdən əlavə dövlət idarəçiliyinin qənatliliyinin, effektivliyinin və nəticəliyinin yoxlanılmasına yönəldilən səmərəlilik auditi kimi eyni dərəcədə əhəmiyyətli olan audit növü də mövcuddur. Səmərəlilik auditi yalnız xüsusi maliyyə əməliyyatlarını deyil, həmçinin təşkilati və inzibati sistemlər də daxil olmaqla dövlət fəaliyyətinin bütün aspektlərini əhatə edir.
3. Ali Audit Qurumları tərəfindən aparılan auditlərin məqsədləri olan maliyyə idarəçiliyinin qanuniliyi, düzgünlüyü, qənaətliliyi, effektivliyi və nəticəliliyi əsasən eyni dərəcədə vacibdir. Hər bir Ali Audit Qurumu özü üçün göstərilən məqsədlərin prioritetliyini müəyyən edir.

II. Müstəqillik

Maddə 5. Ali Audit Qurumunun müstəqilliyi

1. Ali Audit Qurumu yalnız audit olunan qurumdan asılı olmadıqda və kənar müdaxilələrdən mühafizə olunduqda qarşısına qoyulmuş vəzifələri obyektiv və səmərəli yerinə yetirə bilər.
2. Dövlət orqanları ümumilikdə dövlətin bir hissəsi olduqları üçün mütləq müstəqil olmasalar da, Ali Audit Qurumu onun üzərinə qoyulmuş məsələləri həll etmək üçün tələb olunan funksional və təşkilati müstəqilliyə malik olmalıdır.
3. Ali Audit Qurumunun təsis edilməsi və onun müstəqilliyinin zəruri səviyyəsi Konstitusiya ilə təsbit edilməli, təfəsilatı isə müvafiq qanunvericiliklə müəyyən oluna bilər. Xüsusilə, Ali Audit Qurumunun müstəqilliyi və audit səlahiyyətinə xələl gətirən istənilən müdaxiləyə qarşı ali məhkəmənin adekvat hüquqi müdafiəsinə təminat verilməlidir.

Maddə 6. Ali Audit Qurumunun üzvlərinin və əməkdaşlarının müstəqilliyi

1. Ali Audit Qurumunun müstəqilliyi onun üzvlərinin müstəqilliyi ilə ayrılmaz

surətdə bağlıdır. Ali Audit Qurumunda qərar qəbul edən və üçüncü tərəflər qarşısında bu qərarlara görə məsuliyyət daşıyan şəxslər üzvlər sayılır, başqa sözlə, onlar rəhbər kollegial orqanların üzvləri və ya təkbaşına idarə olunan Ali Audit Qurumunun Rəhbəridir.

2. Üzvlərin müstəqilliyinə Konstitusiya ilə təminat verilməlidir. Xüsusilə, onların işdən azad olunması proseduru da Konstitusiyada əks edilməli və onların müstəqilliyinə xələl gətirilməməlidir. Ali Audit Qurumunun üzvlərinin vəzifəyə təyin edilməsi və vəzifədən azad edilməsi qaydası hər bir ölkənin konstitusiya quruluşundan asılıdır.
3. Öz peşəkar fəaliyyətlərində Ali Audit Qurumunun audit heyəti yoxlanılan təşkilatların təsirinə məruz qalmamalı və belə təşkilatlardan asılı olmamalıdırlar.

Maddə 7. Ali Audit Qurumlarının maliyyə müstəqilliyi

1. Ali Audit Qurumları öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün maliyyə vəsaitləri ilə təmin edilməlidirlər.
2. Lazım olduğu təqdirdə Ali Audit Qurumunun zəruri maliyyə vəsaiti əldə etmək məqsədilə bilavasitə milli büdcə üzrə qərarlar qəbul edən dövlət orqanına müraciət etmək hüququ olmalıdır.
3. Ali Audit Qurumu öz səlahiyyətləri çərçivəsində onun üçün ayrıca büdcə sətəri ilə ayrılmış pul vəsaitlərindən istifadə etmək hüququna malik olmalıdır.

III. Parlament, hökumət və administrasiya ilə münasibətlər

Maddə 8. Parlament ilə qarşılıqlı münasibətlər

Ali Audit Qurumunun müstəqilliyinin Konstitusiya və qanunla təsbit edilməsi bu orqana, hətta parlamentin nümayəndəsi kimi çıxış etdiyi və sonuncunun göstərişi ilə yoxlama keçirdiyi hallarda belə yüksək dərəcəli təşəbbüskarlığa və müstəqilliyə təminat verir. Ali Audit Qurumu ilə parlament arasında olan qarşılıqlı münasibətlərə dair müddəalar hər bir ölkənin şərait və tələblərin uyğun olaraq milli Konstitusiya ilə müəyyən edilməlidir.

Maddə 9. Hökumət və administrasiya ilə qarşılıqlı münasibətlər

Ali Audit Qurumu hökumətin, onun inzibati orqanlarının və ona tabe olan istənilən digər qurumların fəaliyyətini yoxlayır. Lakin bu, hökumətin Ali Audit Qurumuna

tabe olması demək deyildir. Xüsusilə, hökumət öz fəaliyyəti və səhvlərinə görə bütövlükdə və tam məsuliyyət daşıyır və hökumət Ali Audit Qurumunun ekspert rəyinə, audit yoxlamasına və təsbitlərinə əsaslanaraq özünü bu məsuliyyətdən azad edə bilməz.

IV. Ali Audit Qurumunun hüquqları

Maddə 10. Tədqiqat hüquqları

1. Ali Audit Qurumunun maliyyə idarəçiliyinə aid olan bütün sənədləri əldə etmək imkanı, şifahi və ya yazılı şəkildə özünün lazım bildiyi istənilən məlumatı tələb etmək hüququ olmalıdır.
2. Ali Audit Qurumu hər bir audit üçün auditin bilavasitə yoxlanılan təşkilatda və ya Ali Audit Qurumunun özündə həyata keçirilməsinin məqsəd uyğunluğu barədə qərar qəbul etməlidir.
3. Məlumatların və ya tələb olunan sənədlərin və digər maliyyə arayışlarının Ali Audit Qurumuna təqdim edilmə müddəti ayrı-ayrı hallarda qanun və ya Ali Audit Qurumu tərəfindən məhdudlaşdırılmalıdır.

Maddə 11. Ali Audit Qurumunun qərarlarının icrası

1. Audit aparılan təşkilat qanunla və ya Ali Audit Qurumu tərəfindən xüsusi olaraq müəyyən edilmiş müddətdə Ali Audit Qurumunun qərarlarına şərh verməli və audit qərarlarının nəticələrinə dair həyata keçirilmiş tədbirləri göstərməlidir.
2. Ali Audit Qurumunun audit təsbitlərinin məhkəmə qərarı formasında təsdiq edilmədiyi, aşkar olunmuş pozuntuların isə əhəmiyyətli olduğu hallarda, Ali Audit Qurumu lazımı tədbirlərin həyata keçirilməsi və müqəssirlərin məsuliyyətə cəlb olunması tələbi ilə səlahiyyətli orqanlara müraciət etmək hüququna malik olmalıdır.

Maddə 12. Ekspert rəyi və məsləhət hüquqları

1. Zərurət olduqda Ali Audit Qurumu maliyyə məsələlərinə aid olan qanun layihələrinə və digər normativ-hüquqi aktlara dair şərhlər daxil olmaqla öz peşəkar biliyini və təcrübəsini ekspert rəyi formasında parlamentin və dövlət hakimiyyətinin digər orqanlarına təqdim edə bilər. Dövlət hakimiyyəti orqanları belə ekspert rəyinin qəbuluna və ya rədd edilməsinə tam məsuliyyət daşmalıdır; bundan əlavə Ali Audit Qurumunun bu əlavə vəzifəsi onun gələcək audit qərarlarına və auditin effektivliyinə təsir

göstərməməlidir.

2. Digər tərəfdən, maliyyə hesabatlılığı prosedurlarının məqbul və imkan daxilində vahid formaya salınmasına dair normativ-hüquqi aktlar yalnız Ali Audit Qurumu ilə razılaşdırılmaqla qəbul olunmalıdır.

V. Audit metodları, audit heyəti, beynəlxalq təcrübə mübadiləsi

Maddə 13. Audit metodları və prosedurları

1. Ali Audit Qurumu auditini onun tərəfindən qəbul edilmiş proqrama uyğun keçirməlidir. Müəyyən dövlət orqanlarının spesifik auditin keçirilməsi haqqında xahiş etmək hüququ qüvvəsində qalır.
2. Audit hər şeyi çox nadir hallarda əhatə etdiyinə görə Ali Audit Qurumunun bir qayda olaraq seçmə üsuldan istifadə etməsi zəruri olur. Lakin audit obyektləri müəyyən model əsasında seçilməli, maliyyə idarəçiliyinin keyfiyyətli və düzgün idarə edilməsi haqqında mümkün qərarın verilməsi üçün onların sayı kifayət qədər çox olmalıdır.
3. Audit üsulları maliyyə idarəçiliyinə uyğun olan elmi və texniki nailiyyətlərin tətbiq edilməsi ilə təkmilləşdirilməlidir.
4. Auditorlarına kömək məqsədilə auditin keçirilməsinə dair Ali Audit Qurumu tərəfindən qaydalar və təlimatların hazırlanması məqsədemüvafiqdir.

Maddə 14. Audit heyəti

1. Ali Audit Qurumunun üzvləri və əməkdaşları onların üzərinə qoyulmuş vəzifələri tamamilə yerinə yetirmək üçün müvafiq ixtisasa və mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar.
2. Ali Audit Qurumuna iş qəbul zamanı onların nəzəri hazırlıq, iş qabiliyyəti və ixtisası üzrə müvafiq iş təcrübəsinin səviyyəsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.
3. Ali Audit Qurumunun bütün üzvlərinin və əməkdaşlarının idarə daxili, universitet və beynəlxalq proqramlar vasitəsilə nəzəri və təcrübə cəhətdən peşəkar hazırlığının təkmilləşdirilməsinə maksimum diqqət yetirilməlidir. Bu cür inkişaf bütün mümkün maliyyə və təşkilati vasitələrlə təşviq

edilməlidir. Peşəkar inkişaf hüquqi, iqtisadi və mühasibat bilikləri üzrə ənənəvi çərçivənin ardınca həyata keçirilməli və məlumatların elektron işlənilməsi kimi digər işgüzar inzibatçılıq texnikalarını əhatə etməlidir.

4. Audit heyətinin yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi üçün əmək haqqının səviyyəsi bu növ məşğulluq növünə xas olan xüsusi tələblərlə uzlaşdırılmalıdır.
5. Audit heyətinin xüsusi vərdiş və bacarığa malik olmadığı hallarda Ali Audit Qurumu auditə kənar ekspertləri dəvət edə bilər.

Maddə 15. Beynəlxalq təcrübə mübadiləsi

1. Ali Audit Qurumlarının beynəlxalq təşkilatları çərçivəsində fikir və təcrübənin beynəlxalq mübadiləsi Ali Audit Qurumunun öz vəzifələrini yerinə yetirməsi baxımından səmərəli kömək vasitəsidir.
2. Bu məqsədə BMT və digər təşkilatların müştərək şəkildə təşkil etdiyi beynəlxalq konqreslər, təlim və seminarları, regional işçi qrupları və xüsusi dövri jurnalın dərc olunması yolu ilə nail olunur.
3. Bu istiqamət üzrə fəaliyyət və səylərin genişləndirməsi və fəallaşdırması arzu olunandır. Müqayisəli qanunvericilik bazası əsasında dövlət auditi üzrə vahid terminologiyanın inkişaf etdirilməsi xüsusilə vacibdir.

VI. Hesabat vermə

Maddə 16. Parlament və ictimaiyyət qarşısında hesabat

1. Ali Audit Qurumunun həyata keçirilən auditlərin yekunları barədə hər il və müstəqil qaydada parlament və ya digər səlahiyyətli dövlət orqanına hesabat vermə səlahiyyəti və borcu Konstitusiyaya ilə təsbit olunmalıdır. Həmin hesabat dərc olunmalıdır. Bu, məlumatın geniş yayılması və müzakirəsini təmin edəcək və Ali Audit Qurumunun qərarlarının həyata keçirilməsi üçün daha əlverişli imkanlar yaradacaqdır.
2. Ali Audit Qurumunun il ərzində müəyyən vacib və əhəmiyyətli qərarlar üzrə hesabat vermək səlahiyyətinə malik olmalıdır.
3. Ümumiyyətlə, illik hesabat Ali Audit Qurumunun bütün fəaliyyətini əhatə etməlidir, yalnız hesabatdakı maraqların qorunmalı olduğu və ya qanunla qorunduğu hallarda Ali Audit Qurumu bu maraqların açıqlanmasının

faydasını diqqətlə ölçüb-biçməlidir.

Maddə 17. Hesabat vermə metodu

1. Hesabat faktlar, onların obyektiv və dəqiq qiymətləndirilməsi əsasında hazırlanmalı, işin məğzinin şərhilə kifayətlənməlidir. Hesabatın dili aydın və hamı tərəfindən başa düşülən olmalıdır.
2. Auditin yekunları üzrə Ali Audit Qurumunun qərarlarına audit olunan qurumun mövqeyi məsələsinə lazımi diqqət yetirilməlidir.

VII. Ali Audit Qurumunun audit səlahiyyətləri

Maddə 18. Audit səlahiyyətlərinin Konstitusional əsası, dövlət maliyyə idarəçiliyinin auditi

1. Ali Audit Qurumunun əsas audit səlahiyyətləri Konstitusiyaya ilə təsbit olunmalıdır; təfəsilatlar isə qanunvericiliklə müəyyən edilə bilər.
2. Audit səlahiyyətlərinin konkret şərtləri hər bir dövlətin şəraiti və tələblərindən asılı olaraq müəyyən edilməlidir.
3. Ümumi dövlət büdcəsində əks olunub-olunmamasından asılı olmayaraq dövlət maliyyəsi üzrə bütün əməliyyatlar Ali Audit Qurumunun audit predmeti olmalıdır. Dövlət maliyyəsinin dövlət büdcəsindən çıxarılan həmin elementlərinin idarəçiliyi Ali Audit Qurumunun audit miqyasından kənar qalmamalıdır.
4. Ali Audit Qurumu həyata keçirdiyi auditlər vasitəsilə mümkün olduğu qədər sadə və aydın olan büdcə təsnifatının və mühasibatlıq sisteminin tətbiqinə səy göstərməlidir.

Maddə 19. Xarici ölkələrdə yerləşən dövlət orqanlarının və digər təşkilatların auditi

Xaricdə yerləşən dövlət orqanlarının və digər təşkilatların auditi də Ali Audit Qurumu tərəfindən ümumi prinsiplərə uyğun olaraq həyata keçirilir. Belə təşkilatların yoxlanılması zamanı beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş məhdudiyyətlərə əməl olunması məsələsinə lazımi diqqət yetirilməlidir. Lakin belə məhdudiyyətlərin ixtisar edilməsi zərurətinin sübut olunduğu hallarda beynəlxalq hüquqi sənədlərə müvafiq dəyişikliklər edilə bilər.

Maddə 20. Vergilərin auditi

1. Ali Audit Qurumu vergi daxilolmalarının mümkün qədər geniş auditini aparmaq və bu zaman ayrı-ayrı fərdlərin vergi sənədlərini də nəzərdən keçirmək səlahiyyətlərinə malik olmalıdır.
2. Vergilərin auditi birinci növbədə qanuniliyin və düzgünlüyün yoxlanılması ilə bağlıdır. Lakin, Ali Audit Qurumu vergi haqqında qanunun tətbiq olunmasının auditi zamanı həmçinin sistemin və gəlirlərin daxil olmasının səmərəliliyini, daxilolmalar üzrə məqsədlərin əldə olunmasını yoxlamalı, lazım olduqda müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər irəli sürməlidir.

Maddə 21. Dövlət müqavilələri və dövlət sifarişləri

1. Dövlət orqanları tərəfindən dövlət müqavilələrinə və dövlət sifarişlərinə sərf olunan iri məbləğli vəsaitlər bu vəsaitlərdən istifadənin hərtərəfli auditinin keçirilməsi zərurətini izah edir.
2. Dövlət ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədilə malların, işlərin və xidmətlərin satın alınması üçün dövlət tərəfindən tenderlərin təşkil olunması qiymət və keyfiyyət baxımından ən sərfəli təkliflərin alınması üzrə ən əlverişli üsuldur. Dövlət satınalmalarına dəvət olmadıqda Ali Audit Qurumu bunun səbəbini müəyyənləşdirməlidir.
3. Dövlət sifarişlərinin auditi zamanı Ali Audit Qurumu belə işlərə rəhbərliyin həyata keçirilməsi üçün zəruri normativ sənədlərin hazırlanmasına kömək etməlidir.
4. Dövlət sifarişlərinin auditi yalnız ödənişlərin düzgünlüyünü deyil, həmçinin idarəetmə strukturunun səmərəliliyini və bu sahədə həyata keçirilən işlərin keyfiyyətini də əhatə etməlidir.

Maddə 22. Məlumatın elektron işlənməsi üzrə xidmətlərin auditi

Məlumatın elektron işlənməsi alətlərinə sərf edilən böyük həcmli vəsaitlər müvafiq auditin aparılmasını tələb edir. Belə yoxlamalar sistemli həyata keçirilməlidir və bu zaman tələbatın planlaşdırılması, elektron avadanlığının qənaətlə istifadə olunması, daha çox audit həyata keçirilən təşkilatın inzibati rəhbərliyindən müvafiq qaydada seçilmiş mütəxəssis heyətinin istifadəsi, sui-istifadə hallarının qarşısının alınması, əldə olunan məlumatların faydalılığı kimi cəhətləri əhatə etməlidir.

Maddə 23. Dövlətin iştirak payı olan kommertiya müəssisələri

1. Hökumətin iqtisadi fəaliyyətinin genişlənməsi çox vaxt xüsusi hüquq əsasında müəssisələrin yaradılması formasında baş verir. Əgər hökumət belə müəssisələrdə əhəmiyyətli iştirak payına malikdirsə, xüsusilə də bu pay majoritar üstünlük təmin edirsə və ya hökumət həmin müəssisələrə dominant təsir göstərsə, həmin müəssisələr Ali Audit Qurumunun audit predmeti olmalıdır.
2. Bu auditlərin sonrakı (post) audit kimi həyata keçirilməsi daha məqsədamüvafiqdir; onlar qənaətilik, səmərəlilik və nəticəlilik kimi məsələlərə yönəldilməlidir.
3. Belə müəssisələrin auditini haqqında parlament və ictimaiyyət üçün hesabatlar istehsalat və kommersiya sirlərinin qorunması tələblərinə əməl olunmaqla tərtib olunmalıdır.

Maddə 24. Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən qurumların auditini

1. Ali Audit Qurumları dövlət fondlarından ayrılan subsidiyaların istifadəsinin auditini həyata keçirmək səlahiyyətinə malik olmalıdır.
2. Dövlət tərəfindən ayrılan maliyyələşmə məbləği təşkilatın gəlir və ya kapitalında xüsusilə böyük paya malik olduqda, zəruri hallarda, audit maliyyə vəsaiti alan təşkilatın maliyyə idarəçiliyinin bütün aspektlərini əhatə etməlidir.
3. Subsidiyadan sui-istifadə halı aşkar edilərsə itkilərin əvəzinin ödənilməsi tələb olunmalıdır.

Maddə 25. Beynəlxalq və çoxmillətli qurumların auditini

1. Xərcləri üzv dövlətlərin ödəmələri hesabına qarşılanan beynəlxalq və çoxmillətli təşkilatlar ayrı-ayrı ölkələrdə keçirilən auditə oxşar kənar müstəqil auditin keçirilməsini tələb edə bilər.
2. Belə auditlər bu qurumlarda istifadə edilən ehtiyatların səviyyəsi və məqsədləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilsə də, auditlər zamanı üzv ölkələrin Ali Audit Qurumları tərəfindən tətbiq edilən prinsiplərə riayət olunmalıdır.
3. Belə auditin müstəqilliyinin təmin edilməsi üçün kənar auditin əksər üzvləri əsasən Ali Audit Qurumlarından təyin edilməlidir.